

TRAGOM PODGORSKIH PARTIZANA

JURE MATIJEVIĆ

Još pred konac godine 1942. grupa naprednih Podgoraca s područja Jablanca, Stinice, Starigrada, Prizne i Cesarice predvođena Danijelom Vukušićem i trojicom aktivnih žandara tzv. NDH (Nikolom Dražićem, Perom Miočem i Josipom Cvetkovićem) te domaćim drugovima (Jurom Balenom, Bojom Vukušićem, Antonom Dundovićem, Pavom Borovcem, Ivanom Borovcem, Perom Bevandićem, Lukom i Josipom Štokićem, Romanom Vukušićem, Nikolom Starčevićem i drugima) pristupa pripremanju i formiranju borbenih jedinica, koje će oko sebe okupiti sve rodoljube i simpatizere KPJ i NOB-a i otpočeti oružanu borbu protiv omrznutih okupatora i domaćih izdajica: ustaša, četnika i ostalih neprijatelja koji su na bilo koji način surađivali s okupatorom.

Devetnaestog ožujka 1943. na katolički blagdan (Josipovo) grupa je osnovala borbenu partizansku jedinicu i povelu je na velebitski prijevoju iznad Jablanca zvanu Alan, i po tom prijevoju dade jedinici naziv partizanski odred »Alan«.

Za pokretanje oružane borbe na ovom prostoru potrebno je spomenuti našeg zemljaka Šimu Balena, koji je u proljeće godine 1942, kada se nalazio u Krasnu s većom partizanskom jedinicom, uputio pismeni poziv Dani Vukušiću za pokretanje oružane borbe u Podgorju, što je napredne Podgorce još više potaknulo na akciju.

Prvi svibnja 1943. partijski radnici Kotarskog komiteta Partije Senj osnivaju prvi ilegalni NOO u Jurjevu — u Volaricama, od 5 članova, zatim u Krasnu od 3 člana, da bi se nešto kasnije ovaj proširio na 7 članova. Odmah zatim formira se prvi ilegalni NOO u Kladi od 3 člana, da bi se nešto kasnije proširio na NOO Starigrad — Klada od 7 članova, u Stinici od 5 članova, u Prizni od 5 članova i u Cesarici od 5 članova, ukupno 34 odbornika.

U ovim odborima formirano je nekoliko partijskih aktiva, od čega su se nakon kapitulacije Italije formirale partijske jedinice koje su bile nosioci partijske linije i politike na cijelom podgorskom prostoru od Senja do Karlobaga.

Ovi NOO i partijski aktivni odigrali su vrlo pozitivnu organizatorsku i mobilizatorsku ulogu u proširenju starih i formiranju novih organizacija NOP-a i mobilizaciji boraca za operativne jedinice NOV-a, dok je postojeći partizanski odred »Alan« paralelno kontrolirao teren, izvodio borbene akcije itd.

Prva borbena akcija izvršena je na ustaške žandare koji su predvođeni žandarmerijskim narednikom Biondićem uz pomoć Talijana htjeli u začetku

spriječiti razvitak NOP-a na ovom prostoru, pa su u tom okršaju ubijena 2 žandara i 1 ranjen, a ostale su partizani natjerali u bijeg. Kada su Talijani vidjeli žandare u bijegu, odmah su se išli ograditi bodljikavom žicom tako da ni jedni ni drugi nisu više izlazili na teren iz bodljikave žice. Tako je cijeli podgorski prostor od Jurjeva do Karlobaga postao poluslobodan, osim garnizona Jablanac, Jurjevo, Senj i Karlobag.

Druga borbena akcija partizanskog odreda »Alan« bila je napad na financijski odjeljak u Starigradu i Kladi, gdje je zarobljeno 5 pušaka, veći broj puščane municije, nekoliko kanti petrojela, pisaći stroj i kancelarijski pribor, što je bilo od znatne koristi za partizane. Osim toga uništeni su svi telefoni i poštanski uređaji u pošti Starigrad. Time su ustanici — partizani, uz ono što su već imali, naoružali cijelu grupu, koja je narasla na preko 30 boraca i sve više rasla u veću borbenu jedinicu, tako da se veći broj boraca slao u veće partizanske jedinice: VI. ličku i XIII. primorsko-goransku diviziju, a poslije kapitulacije Italije u 35. diviziju i II. pomorski obalni sektor, jer se na ovom terenu nije moglo izdržavati više od 50 boraca zbog ishrane, a boraca je pristizalo sa svih strana sve više.

Treća borbena akcija odreda »Alan« bila je napad na veću grupu razbijenih četnika, koja je pobjegla preko Velebita iz Like u Podgorje pred partizanima. U tom okršaju ranjena su 2 četnika, a žena jednog četničkog oficira (Ljubica Uzelac) zarobljena je.

Osim toga borci odreda »Alan« vrše zasjede i napade na talijanske brodove koji podgorskim kanalom plove od Rijeke prema Obrovcu i obrnuto, tako da su talijanski brodovi bili prisiljeni ploviti od Jurjeva donjim dijelom kanala uz hridine Raba i Paga. Sve to podiglo je visok borbeni moral među borcima i organizacijama NOP.

U ovakvim okolnostima Kotarski komitet Partije Senj do konca kolovoza 1943. uspio je provesti usku suradnju s postojećim odredom »Alan«, sprovesti partijsku liniju na svim sektorima NOB-a, koje do tada nije bilo, čime su udareni čvrsti temelji za daljnji razvitak i vođenje NOB-a. Za to je osobito zaslužan drug Feliks Gorski — prvi pionir Komunističke partije na ovom prostoru.

U to vrijeme na sjevernoj strani Senja: Bribiru, Ledenicama, Krmpotama i Zabukovcu već su ranije pod vodstvom KPJ organizirane borbene partizanske jedinice i organizacije NOP-a, koje borbeno djeluju protiv okupatora na tom području. O njihovim rezultatima i borbenosti nisam kompetentan govoriti, jer to pripada tamošnjim drugovima.

Ovako postignutim rezultatima NOB-a dolazi do kapitulacije Italije (9. IX 1943), čime se mijenja i još više poboljšava situacija na terenu. Jedan dio odreda »Alan« uz nazočnost društveno-političkog radnika Tome Stričića sudjeluje na Rabu u razoružanju Talijana, gdje je od 2500—3000 talijanskih vojnika sva oprema i naoružanje ostalo u našim rukama, što je bilo od neprocjenjive koristi za daljnji razvitak i vođenje NOB-a na širem području.

Pristizanjem novih boraca odred »Alan« širi se na 200—250 boraca i sa dva dijela ove formacije sudjeluje s bataljonom »Matija Gubec« u borbi

protiv ustaša Veljka Bogdanića oko Gospića, cijeli mjesec dana, gdje su na žalost naše jedinice zbog izdaje, pretrpjele velike gubitke u mrtvim i ranjenima. Ta borba i naši gubici bili su korisni za iskustvo u daljnjim borbama.

Paralelno s izvođenjem borbenih partizanskih akcija na prostoru Podgorja proširuju se sve postojeće organizacije i stvaraju se nove. Od prvih NOO formira se kotarski NOO za kotar Senj od 9 članova i Plenum od 26 članova, te gradski NOO od 9 članova i Plenum od 25 članova.

U općini Jurjevo formira se općinski NOO od 9 članova i mjesni od 5 članova, u Volaricama seoski NOO od 5 članova, u Biljevinama seoski od 5 članova, u Stolcu seoski od 5 članova, Senjskoj Dragi od 3 člana i Krasnu mjesni od 7 članova, te seoski u Lukovu od 6 članova. Ukupno 8 NOO sa 63 odbornika.

U općini Jablanac formiran je općinski NOO od 7 članova, mjesni NOO od 6 članova, rajonski Prizna od 6 članova i seoski od 5 članova, rajonski Stinica—Jablanac od 6 članova, rajonski Starigrad—Klada od 7 članova, seoski Klada od 5 članova i seoski u Cesarici od 5 članova. Ukupno 8 NOO sa 47 odbornika.

Sveukupno je bilo 110 odbornika i 51 član Plenuma kotarskog i gradskog NOO Senj. Uz formiranje NOO, formirane su partijske jedinice:

u Krasnu partijska jedinica od 3 člana,

u Jablancu jedinica od 3 člana i 1 aktiv od 3 člana,

u Starigradu partijska jedinica od 4 člana i aktiv od 3 člana. Za ovu partijsku jedinicu u izvještaju se kaže da je formirana u kolovozu (prije kapitulacije Italije), ali mi za tu partijsku organizaciju nismo znali cijelog NOR-a, niti se od njezina članstva itko javljao Kotarskom komitetu Partije.

U Prizni je bila jedinica od 4 člana, ukupno bez grada Senja i Krivog Puta 5 partijskih jedinica s 18 članova Partije i 6 partijskih aktiva sa 20 kandidata Partije, te Kotarski komitet Partije od 6 članova (5 drugova i 1 drugarica).

Uz ove organizacije osnovano je nekoliko skojevskih jedinica i općinski Komitet SKOJ-a od 5 članova u Jablancu. Ove skojevske grupe okupile su u odbore USAOH-a oko 180 članova, oko kojih se okupljalo preko 1000 članova omladine.

Analogno tome formirani su odbori Antifašističkog fronta žena 14 jurjevskih sela i zaselaka, osnovano je 10 seoskih odbora AFŽ i 1 mjesni odbor u Jurjevu, u kojem je obuhvaćeno 50 žena. U Senjskoj Dragi osnovan je 1 odbor od 6 žena, u Krasnu u 8 zaselaka formirana su 4 odbora AFŽ-a, gdje je obuhvaćeno 25 žena. U Starigradu u 5 zaselaka osnovana su 4 odbora AFŽ-a kojima je obuhvaćeno 18 žena. U Jablancu u 17 sela i zaselaka formirano je 10 odbora AFŽ-a i 2 rajonska odbora, u kojima je obuhvaćeno 50 žena.

Izvještaj s I. partijskog savjetovanja kaže da je za kotar Senj osnovan 1 kotarski odbor, 2 mjesna i 35 seoskih, 1 akcioni odbor, 2 rajonska i 2 općinska odbora AFŽ-a, ali da su bombardiranjem Senja sve ove organizacije svedene na nulu. Ove mogu dodati da su dolaskom njemačke i ustaške vojske na položaj Talijana sve spomenute organizacije NOP-a desetkovane

i organizaciono razbijene, tako da se od ožujka 1944. trebalo sve ponovno stvarati. Mogu slobodno reći da je ovo bio najteži period NOB-a u Podgorju, čemu je pridonijela jedna naša velika greška: polovicom siječnja 1944. raspušten je postojeći partizanski odred »Alan« i tako su narod i organizacije ostali bez moći i zaštite.

Tako je NOO u Cesarici organizirao sve mještane koji su držali front prema Karlobagu pa Nijemci i ustaše nisu mogli proći cestom prema Jablancu punih 15 dana, dok Nijemci nisu prodrli teškim oružjem.

Raspuštanjem odreda Nijemci i ustaše u Podgorju mogli su zavesti neslućeni teror, pljačku i ubijanje nedužnih ljudi, a sve u cilju uništenja NOP-a i mobilizacije novih boraca za druge frontove.

Polovicom ožujka 1944. na područje Podgorja dolaze Oren Ružić (Jegor) kao politički sekretar Kotarskog komiteta Partije Senj a Ivica Balen kao član Kotarskog komiteta Partije i SKOJ-a kako bi oživili NOP i uvjete za nastavak NOB-a. Tada se popunjava Kotarski komitet Partije s trojicom domaćih drugova Nikolom Starčevićem, Ivanom Matijevićem i Jurom Matijevićem, tako da je Komitet bio sastavljen od 7 članova i to: Oren Ružić (Jegor) politički sekretar, Marko Furlan, Lovro Stanišić, Ivica Balen i zadužen za omladinu te domaćini koji su već spomenuti.

Poslije održanog sastanka Ivica Balen vratio se na područje Krmpota, odakle se više nije vraćao u Podgorje, dok je jedan član isključen iz Kotarskog komiteta. Ovako krunski komitet otpočeo je s daljnjim radom. Prvi zadatak komiteta bio je da se poveže s drugovima otoka Paga i Raba te II. POS-om radi materijalne pomoći i suradnje. Pribavljanjem hrane u dogovoru s II. pomorsko-obalnim sektorom formirali smo borbenu jedinicu od 35 boraca, koja se kasnije proširila do 50 boraca, te tako stvorili preduvjete za otpočinjanje borbe protiv okupatora i domaćih izdajica.

Kako je okupator, terorizirajući i pljačkajući narod, stvorio na terenu svoje agencije koje bi ga točno obavještavale o kretanju i položaju partizana, to je prva borbena akcija bila upravljena na domaće izdajice, kojih na sreću nije bilo tako mnogo. Dok smo dvojicu od njih ubili, sedmorica ostalih izdajica pobjegli su s terena pod zaštitom okupatora u unutrašnjost zemlje, tako da je za mjesec dana veći dio podgorskog terena ostao čist. Odmah zatim 16. svibnja sporazumno s II. POS-om dopremamo radio-stanicu na područje senjskog kotara i tako pomoću radio-stanice i savezničke avijacije otpočinje bombardiranje njemačkih brodova, koji su do tada plovili podgorskim kanalom nesmetano od Rijeke prema Obrovcu i obratno, prebacujući vojsku i ratni materijal za svoje jedinice u Grčkoj, Albaniji i Dalmaciji. Nije prošao ni mjesec dana a Nijemci su bili prisiljeni na noćnu plovidbu, ali više ni ona nije bila sigurna. Od polovice svibnja do konca 1944, koliko je radio-stanica bila na ovom prostoru, potopljeno je više desetaka neprijateljskog brodogradila, od čega samo u zaljevu Zavrtnica kraj Jablanca 12 i na području otoka Raba 5, a njihovi se ostaci vide i danas.

Ako se znade da je svaki neprijateljski brod bio dobro naoružan i da je imao posadu i osiguranje od 14—16 vojnika, može se lako ocijeniti kakvi su gubici nanošeni okupatoru, čime bi se mogla ponositi najveća vojna borbena jedinica.

Kod prebacivanja radio-stanice s otoka Molata na teren Podgorja ustaše s motornim čamcem dočekaše pod Gagerom na Pagu našu barku od 5 tona s grupom Čengleza i drugovima Nikolom Starčevićem i Vladom Peranićem u namjeri da ih zarobe ili unište, pa je između njih došlo do borbe. Drugu Vladi Peraniću uspjelo je prvim rafalom iz puškomitraljeza onesposobiti motor ustaškog čamca, ubiti 2 ustaše i nekolicinu raniti, tako da su se ustaše zabavili sami o sebi. Našu grupu podgorška je bura ponijela na otok Olib, gdje se čekalo bolje vrijeme za odlazak u Podgorje. Ustaše našu grupu proglasiše uništenom, držeći da je bura učinila ono što njima nije uspjelo, ali su se grдно prevarili, jer je grupa s barkom i radio-stanicom sretno stigla u Podgorje u Lomivrat, 16. svibnja 1944.

Likvidacijom domaćih izdajica, ponovnim formiranjem vojne jedinice i dopremom radio-stanice na teren Podgorja politička situacija iz temelja se mijenja u korist partizana. Sada se Nijemci i ustaše više ne kreću slobodno po terenu, već po noći iznenada dolaze u grupama od 50, 100, do 150 vojnika pokušavajući kratkotrajnim prepadima iznenaditi partizanske centre, te sela i zaseoke, ali ih partizanska vojna jedinica, krstareći terenom Podgorja od Karlobaga do Senja, dočekuje u zasjedama i ugrožava njihovo kretanje.

Ovakvu zasjedu postavila je partizanska »Udarina grupa« na Oltarima iznad Jurjeva, a ljeta 1944, za vrijeme kosidbe i vršidbe žita kod Lovre Stanišića, Ive Vukande i drugih tamošnjih drugova, boraca NOP-a. Tom akcijom rukovodio je drug Lovro Stanišić i osobno u njoj učestvovao. Ranjena su 2 ustaše, a cijela ustaška grupa od 50 ljudi rastjerana je po terenu, tako da ustaše nisu više pokušale sprečavati kosidbu i vršidbu žita.

Drugu zasjedu postavili su naši skojevci iznad Matešić poda u ljetu 1944. i ubili ustašu Lovraša.

Treću zasjedu na ustaše u Ribarici koncem ljeta 1944. godine postavili su odbornici iz Cesarice, kada su ustaše trebali izvršiti akciju na terenu Cesarice i Prizne. Tada su odbornici rastjerali ustaše prema Karlobagu, a jednog su ustašu zarobili i dopremili u logor. Izvršena je i diverzija pred njemačkom komandom u Jablancu, gdje su uništena 2 automobila kojima su Nijemci prebacivali trupe po terenu, a diverziju su izveli naši skojevci — Marija Vukušić i Anđelko Balen.

Ustaška grupa Frane Miškulina napala je naše skojevce u Babić-dolcu u jesen 1944, kada je ranjen i naš skojevac Ljubo Matrljan. Naši skojevci imali su okršaj s ustašama na Kurtuši u rujnu 1944, kada je poginula naša skojevka Marija Smojver a osim nje i Nikola Matijević, otac mnogobrojne obitelji, i Blaž Matijević, također otac brojne obitelji. U okršaju naših skojevaca s ustašama u Cesarici i Koromačni u listopadu 1944. poginuo je naš skojevac Mladen Dokozić.

Treba spomenuti i naš napad na maskirani njemački broj kraj Bačvica u Prizni koncem rujna 1944, kada su ubijena 4 njemačka vojnika i nekoliko ranjeno. Akcijom je rukovodio i u njoj sudjelovao Oren Ružić (Jegor), sekretar Kotarskog komiteta Partije Senj. Naša grupa veze Lomivrat—Pastura na Pagu, na Dida punti, koncem studenog 1944. uspijeva zarobiti ustaški brod (trabakul) pun opeke i drugog građevnog materijala, s posadom od

5 ustaša. Opeka i ostali materijal raspodijeljen je narodu Luna na otoku Pagu. Brod pod Lunom potopljen je, a četvorica ustaša predani Komandi II. POS-a na Molatu, dok je jedan ustaša uspio pobjeći u noći skočivši s broda u more. U akciji su sudjelovali Jakov Bačić, Martin Mandekić i Nikola Mandekić (Šaul).

Napad njemačkih trupa na naš logor pod Zavižanom, koncem prosinca 1944, završio je pogibijom komesara naše vojne jedinice Milana Pavelića i vojnika Stipe Smojvera, dok je 7 drugova zarobljeno, ali su sva sedmorica u roku od osam dana uspjela pobjeći iz zatvora u Senju i vratiti se u našu jedinicu.

Ovo je veći dio manjih borbenih akcija naših partizana na prostoru Podgorja, i to samo u godini 1944, ali moram odmah istaknuti da na ovom terenu nije bilo objektivnih mogućnosti za vođenje krupnijih vojnih akcija, jer je okupator bio lociran u nekoliko vojnih garnizona utvrđenih betonskim bunkerima i bodljikavom žicom, te naoružan teškim naoružanjem, čega mi nismo imali. Paralelno s izvođenjem akcija odvijao se politički rad među narodom i posebno među omladinom.

Dolaskom novih drugova: Josipa Cara i Zvonka Petrinovića u Kotarski komitet Partije, u lipnju 1944, još se više intenzivira politički rad i vojne borbene akcije, a u organizacijama NOP-a podiže se visoki moral i borbenost. Mnoge ranije organizacije NOP-a obnovljene su i formirane nove, kojima se pokriva cijeli prostor od Karlobaga do Senja. Tako je od ožujka 1944. do proljeća 1945. u omladinske organizacije USAOH-a i SKOJ-a obuhvaćeno više stotina omladine. Formiran je Kotarski komitet SKOJ-a, općinski komitet SKOJ-a Jurjevo, Jablanac i Karlobag. Paralelno tome učvršćuju se NOO i formiraju novi. Obnovljen je kotarski NOO za kotar Senj i formiran općinski NOO za Jurjevo, Jablanac i Karlobag. Tako je u svim NOO-ima na terenu Podgorja djelovalo do rujna 1944. oko 120 aktivnih odbornika, a kasnije se ovaj broj i povećao. Analogno tome formiran je kotarski odbor AFŽ-a i više seoskih i mjesnih odbora AFŽ-a u kojima je obuhvaćeno više desetaka aktivnih žena.

Do konca siječnja 1945. formirano je i organizaciono učvršćeno 9 partijskih organizacija, 3 općinska komiteta Partije za Jurjevo, Jablanac i Karlobag s ukupno 81 članom Partije.

Do kapitulacije Italije u vojne partizanske jedinice uključeno je oko 200 boraca, a od ožujka 1944. još 300—350 boraca. Većina ovih boraca poslana je II. POS-u na otoke, dok je jedan broj poslan u XIII. primorsko-goransku diviziju, jedan broj u VI. ličku i jedan broj u 35. diviziju. Tako je iz ovog dijela Podgorja od ožujka 1943. do proljeća 1945. dobrovoljno mobilizirano u redove NOV-a 500—550 boraca, koji su se borili diljem Jugoslavije.

Za cijelo vrijeme NOR-a podgorski NOP održavao je veze s otocima Pagom, Rabom, Molatom, Istom i Likom, kamo je prebacivan ratni materijal i oružje za našu vojsku i tamošnje organizacije NOP-a, a za što treba odati priznanje drugu Nikoli Starčeviću, koji je ove veze uspostavio još 1942. i održavao cijelog rata.

Treba još na kraju napomenuti da je na Prvom partijskom savjetovanju u Senju, 16. siječnja 1944, dana ocjena političkog stanja u tadašnjem kotaru

Senj, gdje se kaže da je cijeli kotar pretežno ustaški raspoložen, te da se NOP radi toga nije mogao razvijati kao u drugim mjestima. Držim da ovo nije točna i istinita ocjena. Što više, ona duboko vrijeđa većinu podgorskih ljudi, posebno onih koji su se borili za pobjedu i slobodu današnjice. Zato ističem da povjesničari i ljudi koji budu radili na obradi povijesti NOB-a na ovom prosioru, ove stvari trebaju podvrgnuti detaljnoj analizi kako bi se stvar ispravila i barem donekle ublažila uvreda koja je ovom narodu takvom ocjenom nanijeta.

Jure Matijević, Zagreb, Skrljčeva 5

Z u s a m m e n f a s s u n g

DER PARTISANENSPUR DURCH VORGEBIRGE NACHGEHEND

Ende 1941 und Anfang 1942 viele fortschrittliche Bewohner des Senjer Gebirges — von Jurjevo bis Karlobag — wurden die Mitarbeiter der Volksbefreiungsbewegung.

Ende 1942 und Anfang 1943 wurde die Partisanenabteilung errichtet. Sie gab einen grossen Beitrag zum Aufstand und zum Volksbefreiungskrieg auf dem Gebiet des Kroatischen Küstenlandes.

Eine Reihe von Kampfleistungen wurde von den Kämpfern aus dieser Abteilung ausgeführt, die Mitarbeit des Volkes wurde ausgebreitet und die italienische Kapitulation wurde bereit erwartet. Diese Abteilung gewann grosse Verdienste bei der italienischen Kapitulation auf den Inseln Rab und Pag. Dort half sie den geformten Kampfgruppen in der Abrüstung des Feindes.

Auf diesem ganze befreiten Gebiet wurde die Volksbehörde herrgestellt, aber Anfang 1944 drangen in Senj und in das Vorgebirge starke deutsche Kräfte ein, und Senj wurde wieder okkupiert. Das erneuerte Terror verursachte eine Unsicherheit bei dem Volk. Die einheimischen Aktivisten stellten mit Hilfe des See- und Küstensektors (POS) eine andere Militäreinheit — eine neue Abteilung her. Sie stellte sich dem Feinde gegenüber und gewann — dank dem Waffenkampf — das Zutrauen des Volkes.